

Lévay Endre

Ádám és Éva

Nem minden drámairodalom dicsekedhetik olyan hagyományokkal, mint az angoloké. Anglia egyébként is a hagyományok országa, hiszen sehol annyi időt nem ért meg egy régi, patinás forma, — mégha rossz is — mint éppen Angliában. De most nem a lordok házáról, nem a medvebőrből készült testőr-süvegekről van szó, még csak nem is Cambridge-ről ahol a professzorok is, a studentok is pár száz évvel ezelőtt szabott, földigérő talárt viselnek, hanem Stratfordról.

Shakespeare már négyszáz év előtt olyan drámai szöveget teremtett, amely már akkor szétpattantotta a görög-római dramaturgia merev szabályait, vilámszerűen változó képei, sziporkázó dialógusai még ma is bámulatba ejtik az embert. Az állandó színpadon ő volt az első, aki fölbontotta a hármasság egység törvényeit, a Hamletben egy olyan dramaturgiát állított föl, amely még ma is él, a Téli regé képszenkesztései pedig az élet legszerteágazóbb hullámzásait is föl tudják fogni és érthető jelenetláncban vetítik a közönség elé.

Shakespeare jó tanítómester volt és (legalábbis az angolok mondják) sehol a világon nem annyira tankönyv egy drámáiról életműve, mint Angliában.

Nem csoda hát, hogy évszázadok után egy Bernard Shaw és egy John B. Priestley született és olyan műveket adott, amelyeket az angol közönség élvezettel és örömmel fogadott. Nem fortyant föl sem a fővárosi, sem a vidéki színházlátogató azon, hogy ez az új szerző (Priestley) most valami „extravagánsat”, valami „magasabbrendűt”, valami „formabontót”, tehát okvetlenül olyat akar adni, ami a hagyományos színpadtól eltér, gondolkodásra, fejdtörésre készítet és egy pillanatra, de egy pillanatra sem engedi meg a nézőtérben ülőnek, hogy könnyen szórakozzon. A nézőnek éppen úgy végig kell küzdenie a darabot, mint ahogy a színész, a rendező és (amikor írta) a szerző végigküzdi azt, s ha azt végigküzdötte, akkor érzi, hogy valóban valami magasabbrendűt látott, ami még így, játékban is — ahogy itt Priestley mondja — „egy fejjel magasabb a többinél...”

Priestley az Ádám és Éva című vígjátékában nem hagyta figyelmen kívül a közönség befogadó képességét; azt sem hagyta figyelmen kívül, hogy a színésznek kitűnő játékkalkulát nyújtson — élt a lehetőségekkel úgy, mint nagy elődei s ha látszólag könnyebb témát is fogott, mondjuk „sok hűhót semmiért” mégis az emberi élet örök problémáinak mélyére nyúlt. Csakhogy mosolyogva nyúlt és mosolyogva mutatta meg azt, ami a markába akadt.

A hasonlat azonban mégsem jelenti azt, hogy Priestley shakespearei magaslatoikon jár ebben a vígjátékban. Ha a konverzációja olykor próbára teszi is fegyelmét, hangulati beállítottságát és figyelő képességeit, adagol azért divatos és polgárian „korszerű” szójátékokat, csiklandós villámjeleneteket, amelyek a pilleddé váló vagy az elernyedtségből fölrázzák az embert és fokozottabb érdeklődést váltanak ki a tíz vagy tizenegyedik kép után csakugyan elfáradt nézőből.

Az Ádám és Éva, a férfi és a nő témája „örök téma”. annyira örök, mondja Shaw a „Don Juan”-ban, hogy a férfi és a női lélek még haló porában is vitatkozik azon, hogy a szép keresésében, a tetszeni akarásban, a szerelem tartósságának a védelmében ekkor és ekkor... kinek volt igaz. Az emberi jellem, mint Shakespeare-nél a Makrancos hölgyben, mint Shawnál a Don Juanban, így Priestley-nél is igen pórén a „szőnyegre kerül”, csak mi már a telefon, a rádió, a repülőgép korában élünk, és a mi időnkben sokkal gyorsabban peregnék a képek.

Lányi István rendező a három fölvonásban vagy tizennyolc képet igyekezett egybe fogni, hogy a darab időbeni és térbeni földaraboltsága ellenére is folyamatos és élvezhető játékot nyújtson nekünk. Nyilvánvaló volt, hogy a díkciora helyezi a hangsúlyt, hiszen az egész darab súlypontja a konverzáción nyugszik s aránylag kevés játéklehetőséget ad. A szereposztásban ügyelt arra, hogy a színház legjobb színészei kezébe adja a darabot, mert az alakító készség a szövegmondás tüzeiben már magától is játékot teremt. Ezek a játék-világok inkább a színészekből hajtottak ki, míg a rendező kezét a fegyelmezett és szép szövegmondás betanításán túl a képszerkesztésben éreztük meg, hogy a szöveg szerint meglehetősen laza jelenetekből valóban összefüggő játékot adott. Ez volt a nehéz, és ezért kellett harcolnia a közönségnek is, hogy föl ne keljen és ki ne menjen a nézőtérről. A szereplők a sűgőlyuk eltüntetésével megnagyobbított színpadon úgy tűnt, kissé túl nagy játékteret kaptak, sokszor nem tudták egészen betölteni, s Priestley helyett azt már Lányi sem oldhatta meg, hogy Philip és Joyce kívülálló alakját szervezesebben bekapcsolja a játékba. Ezeketől a jelentéktelen fogyatékosoktól eltekintve a rendezőnek is köszönhető, hogy a szubotikai Népszínház szezonnyitó bemutatója valóban komoly sikert hozott.

A többi mind, és minden a színészeken múlt.

Erőpróbának is beillett ez a játék, főleg azok számára, akik rögtönzött maszkirozással kettős szerepet játszottak a színen. Cseh Mária könnyedén fogta föl Helén szerepét és kissé könnyedén játszott, olykor a konverzáció rovására is. Voltak jelenetek, amelyekben csodálatba ejtett bennünket, másutt — (a Glória nővér, a jósnő) kicsengett a hangja a darabból s inkább a jól kiaknázott helyzetkómikum hatott. Pataki László elemében volt; nemcsak a testhezálló William szerepében, hanem sokkal inkább a parvenü angol kereskedő és az Indiából hazatért bárgyú őrnagy hálás színpadi alakjának eredeti megfogalmazásában. Kitűnő humorérzéke itt aztán nagyszerűen érvényesült; helyenként (a szerepváltásokra gondolunk) a vígjátékelemet olyan belső átéléssel adta, hogy azokat a jeleneteket nem lehet egykönnyen elfeledni. Fejes

György ügyefogyott Paulja olyan erős színekkel megrajzolt karikatúra volt, hogy nevetés közben el is néztük neki, amikor a sokszor használt és egy kissé kabarézí groteszk mozdulataitól nem akart megválni. De azért mégis: más egy Priestley vígjáték és más egy kabaré. (Vagy a kisvárosi közönséget meg kell neveltetni a pénzért?...) Pedig Fejes az a színész, akinek játékában a kómikum és a tragikum a legnagyobb mélységeket is el tudja érni.

Sokan sokáig kételkedtek abban, hogy Tóth Évának igényesebb szerepet is a kezébe lehet adni. Igaz, most sem lépett föl a művészet magas régióiba, de egyszerű, fegyvelmezett játéka egy új arcot fedett föl előttünk a színpadon. Rosemary asszony alakja szolid és már színész módján kiegyensúlyozott volt. Szilágyi Lászlónak ezuttal egész kis szerep jutott; talán fiatalabb színész is eljátszhatta volna ennyi túzzal s akkor volna, akit Philip eljátszásáért dícsérjünk. Mert Szilágyi képességei nem ilyen szerepekre szólnak. *Bocskovics* Rózi szeleburdi, hirtelen tűző Joyce-a valóban tetszetős jelenség volt, de valamivel kevesebb hatáskereséssel többet nyújtott volna.

Dejánovics Mihájló színpadi képeiről megint elmondhatjuk, hogy kevés-vonalú, szimbólikus megoldásaiban nem maradt üres, élettelen dekórum, együtt élt a játék villanó képeivel, olykor az apró mozzanatokban is. Igen, mert így a háttérrel is lehet hangsúlyt adni annak, amit az író, a rendező és a játék hevében a színész mondani akar. Ha csakugyan mind a hárman megtalálják a színmű egységes hangulatát.